

13e jaargang
nummer 4
april 1977

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

*Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.*

Th. Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit *vrijwillige bijdragen*

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad

Postgiro 307695

DE KRUIDDAMP IS OPGETROKKEN, HEET HET.

MAAR IS ER WEL KRUIDDAMP GEWEEST?

In het vorige nummer van "Daad en Gedachte" hebben wij de gebeurtenissen van februari 1977 "een stakingscarnaval" genoemd. Met die opvatting plaatsten wij ons lijnrecht tegenover de zienswijze van een dagblad als "Het Parool" dat nog vóór de eerste grote - zorgvuldig geselecteerde - bedrijven plat gingen "het hardste, omvangrijkste en wellicht langdurigste arbeidsconflict uit de na-oorlogse geschiedenis" van Nederland voorspelde. Wij plaatsten ons ook lijnrecht tegenover al diegenen die, onder diepe indruk van het wapengekletter, van een sociale "oorlog" spraken. Er is, zo betoogden wij, geen sprake van een "oorlog" tegen het ondernemersdom. Wat er gevoerd wordt is een schijnoorlog met de bedoeling een werkelijke oorlog te voorkomen.

Wij hebben niet verzuimd voor ons oordeel de nodige argumenten aan te voeren. Een van de krachtigste was ongetwijfeld dit, dat de nauwst betrokkenen zélf voortdurend van hun vrees door een échte oorlog blijk gaven. Nu het carnaval achter de rug is en de maskers zijn afgezet, is het moment gekomen om onze analyse nog eens aan de werkelijkheid te toetsen. Wij kunnen daarbij slechts konstateren, dat zij die een slagveld en kruitdamp meenden te ontwaren zich langzamerhand toch wel verbijsterd zullen moeten afvragen wát voor soort van "slag" er dan wel geleverd is en of dát wat zij voor de "kruitdamp" hielden, wel kruitdamp is geweest.

Daar is in de allereerste plaats het merkwaardige - slechts op het eerste gezicht merkwaardige - feit, dat weliswaar de vakbeweging de eer van de overwinning voor zich opeist, maar dat de ondernemers nadrukkelijk te kennen hebben gegeven dat zij zich geenszins als de verliezers beschouwen. Dat is voor sommigen aanleiding geweest om te beweren dat er geen verliezers wáren, voor anderen een aanleiding geweest om van een strijd zonder overwinnaars te spreken. Dat is natuurlijk lood om oud ijzer. Als er geen verliezers zijn, dan zijn er ook geen overwinnaars en waar overwinnaars ontbreken is er ook geen sprake van een verliezende partij. Maar dat nu is juist een van de kenmerken van een schijngevecht. Op het slagveld

blijven de lijken achter. Op het toernooiveld valt men elkaar na afloop van de vertoning in de armen om vervolgens, zoals FNV-voorzitter Wim Kok het heeft uitgedrukt, gezamenlijk "de hand weer aan de ploeg te slaan".

Wim Kok sprak de bewuste woorden op maandag 21 februari in 't televisiejournaal van de NOS. Er was op dat moment een week verstreken sinds hij met werkgeversvoorzitter Chris van Veen in principe een overeenkomst had bereikt, die bekend staat als het Haagse Protocol. Maar de stakingen duurden nog altijd voort. Toen hij op het scherm verscheen had Kok net precies een vergadering van de federatieraad van het FNV achter de rug, waarbij hij - zo deden twee redakteuren van "Vrij Nederland" mee - de bondsvoorzitters bezwoer de stakingen snel te beëindigen. "Zijn oproep stuitte op weinig weerstand", berichtten deze weekbladjournalisten, die wat er op volgde aldus hebben geschilderd:

"Ook Cees Schelling werd aan het denken gezet. Twee dagen tevoren nog had deze voorzitter van de Voedingsbonden FNV vijftigduizend pamfletten laten verspreiden, waarin hij zijn zuivelarbeiders opnieuw voorbereidde op stakingen. Terugrijdend richting Actiecentrum bedacht Schelling zich. Hij belde diezelfde avond secretaris Wybert Dijkstra van de zuivelwerkgevers en verklaarde zich bereid tot het zoveelste 'open gesprek'. In de grootmetaal forceerde dezelfde dag Industriebond-bestuurder W. Wamsteeker een gesprek over de situatie met de werkgeversvertegenwoordiging. Een marathonzitting van dertien uur in de havens, een informele ontmoeting tussen bouwwerkgever J. van Eijkelenburg en FNV-Bouwbond-voorzitter Leo Brouwer en elders veel telefoonverkeer buiten de openbaarheid bevorderden een spoedige beëindiging van het cao-conflict..." ("Vrij Nederland" van 5 maart 1977).

De twee verslaggevers die deze woorden op papier zetten waren dezelfde die één week eerder uit de mond van Wim Kok hadden opgetekend, dat de stakingen "niet door een druk op de knop in Den Haag of Amsterdam" zouden worden beëindigd. De vraag in hoeverre er, zij het dan in andere plaatsen, nu toch op diverse knoppen werd gedrukt, hebben zij niet gesteld, althans in hun beschouwing onbeantwoord gelaten. Inplaats daarvan hebben zij volstaan met de vaststelling, dat "de oorlog van Wim Kok werd afgelast".

Wij houden vol, dat er geen "oorlog", maar een schijnoorlog aan de gang was. De zojuist geciteerde passage versterkt ons in deze mening. Want wat Wim Kok - terwille van de schijn en met het oog op zijn achterban - in de aanvang van het spiegelgevecht ook beweerd moge hebben, het kan alleen maar worden verstaan in de zin van: géén druk op de knop zoals destijds in de dagen van het Paasbestand. Het moet zeker niet zó worden opgevat, dat er van boven af geen duidelijk signaal meer zou worden gegeven. Oorlogen eindigen wanneer een der strijdende partijen is verslagen of beide totaal zijn uitgeput. Noch de ene, noch de andere situatie is ooit de uitkomst van een spiegelgevecht. Dat moet op een teken worden afgebroken. Alleen als een dergelijk teken kan het optreden van Wim Kok verstaan worden, niet als het afgelasten van een "oorlog" die nooit is uitgebroken.

Waarom zijn de stakingen niet opgeheven terstond na het totstandkomen van het Haagse Protocol? Het antwoord luidt, dat zij zijn voortgezet opdat zelfs maar de schijn van een tweede Paasbestand vermeden zou worden. De vakbeweging heeft inderdaad de richtlijn gevolgd die zij zichzelf gesteld

had. De akties zijn formeel *niet*, maar praktisch *wél* door de bestuurders beëindigd, maar zij hebben ze geenszins bruusk en zeker allerm minst zoals vier jaar eerder, achter de rug van de stakers om beëindigd. Zij hebben achter hun rug slechts het einde ervan voorbereid om vervolgens de arbeiders tot werkhervatting te adviseren. De bestuurders hebben hun leden niet voor een voldongen feit geplaatst, zij hebben de beslissing formeel aan *hen* gelaten. Maar zij hebben ze - getuige het weergegeven citaat - wel onder morele druk gezet. Zij hebben zich tot het uiterste ingespannen om de stakers te bewegen die weg te gaan, die zij als bestuurders reeds hadden gebaand. Daarvan getuigt ook de verklaring van Wim Kok, waarin hij mede wees op de betekenis van de arbeidsrust, het belang van de Nederlandse economie en de stabiliteit van de eigen ontwikkeling, waarmee hij mogelijk de ontwikkeling van de vakbeweging bedoelde, maar mogelijk ook die van het bedrijfsleven. "Niemand", aldus het standpunt van Wim Kok, "is met conflicten gediend."

Een schijnoorlog werd er gevoerd, maar dan wel een waarbij de schijn van een echte oorlog zo sterk mogelijk moest worden gemaakt. Het spiegelgevecht mocht niet te vroeg, maar het mocht evenmin te laat worden afgebroken. In het eerste geval zouden de frustraties van het Paasbestand worden verhevigd, in het laatste geval zou het risico ontstaan, dat men de arbeiders niet meer in de hand zou kunnen houden, dat de schijnoorlog zijn doel zou missen doordat hij toch in een échte oorlog zou ontaarden. De arbeiders moesten stoom hebben afgeblazen eer heel voorzichtig en geleidelijk de remmen zouden mogen worden aangetrokken. En niet slechts de FNV huldigde een dergelijke opvatting, maar ook bijvoorbeeld een werkgever als de heer Prins, die na het totstandkomen van het Haagse Protocol rustig drie dagen de tijd nam voor overleg met *zijn* achterban. De twee journalisten van "Vrij Nederland" die van dit feit melding hebben gemaakt, hebben erbij aangetekend, dat Prins op deze wijze de vakbonden mooi de gelegenheid gaf om de arbeiders te laten uitrazen.

Wanneer we echter met een schijngevecht te maken hebben gehad, een gevecht zonder overwinnaars of verliezers, waarom zijn dan de ondernemers al na een luttel aantal stakingsdagen bij monde van werkgeversvoorzitter Van Veen op een aantal punten voor de vakbeweging gekapituleerd? Laat ons om het antwoord op deze vraag te vinden allereerst het woord geven aan de bewuste heer Van Veen zelf. In een gesprek met alweer onze beide "Vrij Nederland"-redakteuren heeft hij het nadrukkelijk "een misvatting" genoemd, dat de werkgevers al vrij spoedig door de knieën zouden zijn gegaan. Tegenover een redakteur van "Het Parool" heeft hij zich in vrijwel eendere bewoordingen uitgelaten. Tot nieuw overleg, zo heeft hij beide keren verklaard, was de mogelijkheid al geschapen in 't weekeinde *vóór* het begin van de stakingen op grond van zojuist beschikbaar gekomen economische gegevens. Dat het tot woensdag 9 februari heeft geduurd eer van de bereidheid tot 'n gesprek in een brief aan de vakbeweging kennis werd gegeven, is - aldus Van Veen - daardoor veroorzaakt, dat hij en de overige werkgeversonderhandelaars ruggespraak moesten voeren. "We moesten eerst al onze beleidsorganen raadplegen", zo heeft hij gezegd.

Deze verklaring van Van Veen is duidelijk in strijd met de lezing van andere werkgeversvertegenwoordigers. De beide "Vrij Nederland"-redakteuren die zich met de kwestie hebben bezig gehouden hebben vastgesteld, dat noch bij de Algemene Werkgevers Vereniging, noch bij de metaalwerkgevers die in de FME zijn verenigd ook maar iets bekend is van een intern beraad dat aan

de brief van de werkgeversvoorzitters Van Veen en De Wit vooraf zou zijn gegaan. Met andere woorden: de toelichtingen spreken elkaar tegen. Niet voor niets werd in NRC-Handelsblad van 4 maart gekonstateerd, dat de geschiedenis van de jongste stakingsakties chaotisch is, dat er een bonte variatie aan opvattingen te beluisteren valt en dat er achter een dikke mist conflicten... ook binnen de werkgeversorganisaties schuil gaan.

Betekent dit nu dat Van Veen zich aan mooipraterij schuldig maakt en dat de ondernemers toch wel degelijk overstag zijn gegaan? De vraag waarom hierbij alles draait isis: *Overstag waarvóór?*

De Groningse econoom prof. dr. F. Hartog heeft er weinig moeite mee. In de NRC van 8 maart heeft hij de bekende, naar de V.S. geëmigreerde Oostenrijker Schumpeter ten tonele gevoerd om te bewijzen, dat de ondernemers door de *vakbeweging* in een hoek gedrongen en verslagen zijn. De ondernemers, zo praat de Groningse hoogleraar Schumpeter na, zijn krachtens hun aard altijd in het defensief, geneigd tot terugtrekken... Zij vechten niet. De vakbeweging heeft wel vechtlust. De ondernemers zijn niet heroïsch, de organisaties van de arbeiders daarentegen wél. Even hebben de ondernemers gedaan of zij wilden vechten. Maar toen het er op aan kwam bleek dat zij dat niet konden. Zij zijn altijd veroordeeld tot onderhandelingen. De vakbeweging daarentegen - aldus nog altijd de heren Hartog en Schumpeter - kan allebei: onderhandelen en vechten. "Zodra de ondernemers dan ook een mogelijkheid zagen met weinig materiële kleerscheuren, maar met toegeven op het voor de vakbeweging kardinale punt uit het konflikt te springen, hebben zij dat gedaan. Daarmee hebben zij het terrein aan de tegenstander gelaten", aldus prof. Hartog, die er geen geheim van maakt, dat hij van de "macht van de vakbeweging" diep onder de indruk is.

Nu is het klakkeloos napraten van Schumpeter één ding, het nauwkeurig observeren van hetgeen er zich werkelijk in de samenleving afspeelt uiteraard totaal iets anders. Het door prof. Hartog geschilderde beeld van een machtige vakbeweging, waartegen de ondernemers gedoemd zijn het af te leggen, klopt op geen stukken na met de realiteit. Zou de vakbeweging zó zijn als de heren Schumpeter en Hartog menen dat zij is, de ondernemers zouden alle redenen hebben haar te vrezen. Maar er valt van een dergelijke vrees niets te bespeuren. De ondernemerswoordvoerders spreken dan ook een heel andere taal dan de Groningse hoogleraar.

Wij hebben de vorige maal 1) reeds de ondernemer Prins geciteerd, die van mening is dat het bedrijfsleven het niet zonder de vakbonden kan stellen. De heer Van Veen denkt er niet anders over:

"De ondernemerswereld is gediend met een konstruktieve vakbeweging, die niet in eigen huis verdeeld is. Een ondernemersorganisatie die zich moet baseren op gebrek aan kracht van de vakbeweging tengevolge van haar innerlijke verdeeldheid, is bezig met het behalen van overwinningen die geen stand kunnen houden... ik heb altijd als mijn mening verkondigd, dat een eensgezinde vakbeweging... de beste oplossing is voor ons land...." (Van Veen, geciteerd uit "Vrij Nederland" van 5 maart 1977).

De mening van de heren Prins en Van Veen, die door vele ondernemers

1) Zie "Daad en Gedachte" van maart 1977.

wordt gedeeld, is zeer voor de hand liggend en begrijpelijk. Er is geen sikkepit van waar, dat de ondernemers niet, de vakbeweging daarentegen wél zou vechten en dan nog wel - zoals prof. Hartog kennelijk bedoelt - tegen het ondernemerdom. De ondernemers vechten wel degelijk. Soms doen zij dat met behulp van de sterke arm: militairen lossen besmette goederen; politie verjaagt stakers uit een door hen bezette fabriek. Een andere keer schakelen zij de rechterlijke macht in: men lette op de gedingen die onder andere tegen de Industriebond NVV, in feite tegen de leden daarvan gevoerd zijn. *Doorgaans echter* - en dat is niet in strijd met de zojuist genoemde praktijk der korte gedingen - vechten de ondernemers *met het wapen van de vakbeweging*.

Dit is een stelling die prof. Hartog wel volslagen ongerijmd zal voorkomen. Het is niettemin in de praktijk de regel die zó weinig uitzonderingen kent, dat hij ook op de jongste gebeurtenissen van toepassing blijkt. Men luistere slechts naar hetgeen "Vrij Nederland" uit de mond van de heer Van Veen heeft opgetekend:

"Wij hebben een aantal aanbevelingen gedaan aan de bedrijfstakken op basis van het Haagse Protocol. Hier en daar hebben we aan de hand van vaste formules ook heel nadrukkelijk gezegd: zo en zo moet je het doen. Dat is een lijn die Kok ook heeft gevolgd. Wij hebben er zelfs *onderling nog wel eens contact over gehad...* De strekking van het protocol is.. de echte onderhandelingen beginnen pas als de stakingsparolen zijn ingetrokken en de mensen weer aan het werk zijn. Onder andere bij de grafici hebben Kok en ik beide deze formules gebruikt..." (cursiveringen van ons, D & G).

- Vrij Nederland: "Wist Kok van die voorwaarde, dat de stakingsparolen moesten worden ingetrokken?"

- VAN VEEN: "Deze zelfde formule is door de heer Kok ook gebruikt op precies dezelfde wijze. Het is zo geweest dat wij verscheidene keren *contacten hebben gehad...*" ("Vrij Nederland" van 5 maart 1977, cursivering van ons, D & G).

Indien prof. Hartog en al diegenen die leven in dezelfde sprookjeswereld als hij aan deze veelzeggende woorden nog niet genoeg mochten hebben, dan willen wij hun wijzen op enkele niet minder betekenisvolle uiteenzettingen in NRC-Handelsblad van 4 maart j.l.:

"Kok, die enerzijds op het Haagse Malieveld en op de Rotterdamse Coolsingel als de grote stakingsleider optrad, trachtte anderzijds tegelijk zijn achterban aan het werk te krijgen.... Hij kreeg de grootste moeite met het afremmen van de vakbonden, die zich na de prijscompensatie op de initiële loonsverhoging 2) stortten en door wilden staken. De stakers hadden de smaak te

2) Initiële loonsverhoging noemt men die loonsverhoging die nog niet - zoals b.v. de automatische prijscompensatie - al eerder was toegepast.

pakken en het was aan Kok om ze in het gareel te krijgen... Toen Den Uyl... in Zeist liet weten dat onze democratie stakingen moet kunnen verdragen en dat dit wapen in dit geval werd gehanteerd omdat er iets fundamenteel mis is in onze maatschappij, waren de poppen aan het dansen... óók... bij de vakbeweging... "We willen eraf", liet de FNV-top... de premier weten... Lubbers en Boersma vertelden Den Uyl: "Het gelazer moet afgelopen zijn. Je moet geen geesten oproepen die je niet in de hand kunt houden." Den Uyl ging dadelijk de FNV onder druk zetten, waar hij... te horen kreeg dat alles gedaan werd om de stakingen tot een einde te brengen. "Ik denk dat de premier heeft moeten ontdekken dat het peloton in een andere straat zat dan hij", zegt een CDA-Kamerlid;"

Maar betekent het feit, dat Kok de *bonden* moest afremmen aangezien ze dóór wilden staken dan niet dat Hartog en Schumpeter mogelijk ongelijk hebben voor wat de vakbewegingstop betreft, maar toch wél een klein beetje gelijk voor wat betreft de wat dichter bij de basis staande bonden? Allerm minst. De bonden zijn niet minder een instituut van de burgerlijke maatschappij, worden niet minder door het ondernemersdom als *instrument* gehanteerd dan de vakbeweging in haar geheel. Alleen: vanwege de omstandigheid dat ze een tikkeltje dichter met hun neus op datgene zitten wat zich onder de gewone leden afspeelt, zijn ze eerder dan de vakbewegingstop ertoe geneigd om het allemaal wat meer subtiel (als men wil: geraffineerd) te spelen. Als NRC-Handelsblad schrijft, dat de *bonden* wilden doorstaken, dan is dat in feite geen exacte formulering. Niet de bonden wilden dat, niet een man als Schelling, die (zie boven) de sekretaris van de zuivelwerkgemers opbelde, maar de leden. Het ging in februari zoals het al vele keren in de historie is gegaan en zoals het bijvoorbeeld ook gegaan is bij de Britse poststaking in de lente van 1971. Toen de bonden het stakingsparool lanceerden kwamen de arbeiders - de bittere ervaring van het Paasbestand nog altijd vers in het geheugen - slechts schoorvoetend in beweging. Toen zij eenmaal in beweging waren, voelden zij er weinig voor om er op het eerste het beste seintje van boven af mee op te houden.

Dit alles deed zich in deze bond, in gene bedrijfstak - hetzij als feit, hetzij als tendens - sterker voor dan in een andere. En hier ligt bijvoorbeeld ook de verklaring hoe of het komt, dat de voedingsbonden van de FNV nog niet terstond bereid waren om weer zitting te nemen in overlegorganen waarin ook werkgevers zitten, zoals de produktschappen. Zij voerden daarvoor, blijkens een bericht in NRC-Handelsblad van 8 maart, het argument aan, dat de verhoudingen nog te zeer gestoord waren. "We kunnen", aldus één van hun woordvoerders, "geen lieve vrede *simuleren*."

Wie de diverse uitspraken der vooraanstaande bestuurders nog eens zorgvuldig overweegt en wie aandachtig let op hun respektievelijke daden, die krijgt nu niet direkt 't beeld van een gestoorde verhouding tussen deze bestuurders en de werkgevers. Van iets dergelijks was er veeleer sprake tussen de werkgevers en de bondsleden. Wat de bestuurders betreft: zij behoefden de lieve vrede helemaal niet te *simuleren*. Maar zij hadden een oorlog en krijgshaftigheid gesimuleerd. Naarmate zij dat met meer meesterschap gedaan hadden, konden zij minder snel het masker laten vallen.

Vakbonden en vakbondsbestuurders zijn niet krijgshaftig. Een bejaarde oud-bondsbestuurder, die ook na zijn pensionering nog altijd zeer nauwe

betrekkingen met zijn bond is blijven onderhouden vertelde ons drie dagen voor het begin van de stakingen, dat zijn opvolgers in het bondsbestuur "gewoon in hun broek scheten". Zelfs professor Hartog zal dat weinig "heroïsch" noemen. Anderzijds treft men ook bij de arbeiders geen heroïek aan. De heroïek hoort niet thuis in de burgerlijke maatschappij; zij is iets van het verleden. Arbeiders voeren geen strijd omdat ze zo dapper zijn, ze voeren slechts strijd wanneer ze *moeten*. Voor zover arbeiders *gedurende* een bepaalde strijd heldhaftigheid ten toon spreiden, is het dezelfde heldhaftigheid, die ook dienstplichtige soldaten aan de dag leggen, die als ze konden het slagveld zo snel mogelijk de rug zouden toekeren. Prof. Hartog schijnt daarvan totaal niets te begrijpen. Naar zijn mening voeren de bonden strijd tegen het ondernemersdom en hij verklaart die strijd uit hun zogenaamde "heldhaftigheid" of "heroïek". Hij ziet niet, dat het allesbehalve de bonden of de vakbeweging zijn die tegen het ondernemersdom strijden, doch de arbeiders en dat voor zover er toch van heldhaftigheid sprake is, of van wat men dan zo wil noemen, deze niet de oorzaak is van de strijd, maar integendeel het gevolg ervan.

Wie daarop een veel betere en scherpere kijk hebben zijn de ondernemers, de vakbondsbestuurders, de nauw met het bedrijfsleven verbonden ministers zoals Lubbers en Boersma. Vandaar dat laatstgenoemden een ideoloog als Den Uyl waarschuwden voor "het oproepen van geesten, die hij niet meer in de hand zou kunnen houden". Vandaar Koks krampachtige pogingen de arbeiders weer in het gareel te krijgen. Vandaar ook de snelle - naar het oordeel van Kok "te snelle" - kapitulatie van Van Veen en De Wit namens de werkgeversorganisaties, waarvan Wim Kok beweert, dat hij haar "niet begrepen" zou hebben.

Op de vraag *waarvoor* de werkgevers eigenlijk overstag zijn gegaan is naar ons oordeel slechts één antwoord mogelijk. *Niet* voor de vakbeweging, gelijk prof. Hartog poogt aan te tonen, maar voor het verre van denkbeeldige gevaar, dat de schijnoorlog uit de hand zou lopen, dat inderdaad de "boze geesten" zouden opstaan, waarvoor Den Uyl werd gewaarschuwd. Niet de schijnoorlog van de vakbeweging heeft Van Veen en zijn christelijke collega De Wit op de knieën gedwongen, maar het spookbeeld van een échte oorlog - die der arbeiders - die zij evenzeer vreesden als Kok met wie Van Veen zo regelmatig kontakten onderhield en die - naar Van Veen gezegd heeft - "*op dezelfde lijn zat*".

Vanzelfsprekend heeft Van Veen niet openlijk toegegeven wat hem heeft bewogen. Dat zou er toe hebben bijgedragen het gevaar te vergroten dat hij juist zocht af te wenden. Maar doordat hij zijn werkelijke motieven moest verbergen kwam zijn waarheid, dat hij niet voor de vakbeweging door de knieën was gegaan niet overtuigend genoeg over. Dat was des te minder het geval, doordat hij het aannemelijk zocht te maken met een zwak verhaal dat terstond door figuren als Prins van de FME of De Stoppelaar Blijdestein van de Algemene Werkgevers Vereniging als een ballon werd doorgeprikt.

Waarom is, naar NRC-Handelsblad konstateerde, de geschiedenis van de jongste stakings-"oorlog" zo chaotisch? Waarom bestaat er zo'n "bonte variatie van lezingen"? De enige reden is die welke wij reeds aan het begin van deze beschouwing hebben vermeld: omdat er geen oorlog wás. Van Veen poogde niet, gelijk men beweerd heeft, een snelle of te snelle beslissing op het slagveld te forceren. Hij poogde een werkelijke oorlog en een werkelijk slagveld te voorkomen. En Wim Kok deed insgelijks.

Wim kok deed meer. In de loop van de stakingsaktie stippelde hij dui-

delijk lijnen uit naar een aktie voor investeringskontrolle en voor wat hij "bedrijfsdemocratie" noemt. Dat ziet er uit als een strijd, die niet om loonpercentages gaat, maar om de macht binnen de onderneming. Een aantasting van de vrije ondernemingsgewijze produktie? Misschien dat Schumpeter, prof. Hartog of de heer Wiegel het zo zullen noemen. Onze beide "Vrij Nederland"-redakteuren hebben er zo hun twijfels over. Zij schrijven:

"De vakbeweging zal zich als het die weg opgaat onvermijdelijk gaan vereenzelvigen met de onderneming. Dat kan het einde inluiden van de vakbeweging als strijdorganisatie."

Ons kommentaar luidt, dat de vakbeweging door hen ten onrechte als een strijdorganisatie wordt gezien, tenminste ten onrechte als een strijdorganisatie van de arbeiders. Zij kan niet *ophouden* iets te zijn wat zij niet *is*. Zij kan op zijn hoogst de *schijn* verliezen die zij nu nog altijd met veel kunst en vliegwerk weet op te houden. Als dat gebeurt zullen er ook geen schijngevechten meer worden geleverd. Er zal geen sprake meer wèzen van een rookgordijn dat voor kruitdamp wordt versleten. Met de onmogelijkheid van het schijngevecht echter wordt de mogelijkheid van de werkelijke strijd - die van klasse tegen klasse - alleen maar groter.

=====

E E N V E R B I J S T E R E N D S T U K

In twee achtereenvolgende artikelen hebben wij gepoogd een analyse te geven van de stakingsakties van februari 1977. De laatste van deze twee beschouwingen - die men in dit nummer van "Daad en Gedachte" aantreft - was al geschreven en op stencil getypt toen wij het artikel onder de ogen kregen, waarmee de Groningse hoogleraar Ger Harmsen in het weekblad "De Groene" van 9 maart j.l. een "terugblik" op de jongste stakingsaktie heeft gegeven. Wij aarzelen niet het een verbijsterend stuk te noemen.

Verbijsterend, omdat Harmsen, alle niet mis te verstane aanwijzingen van het tegendeel ten spijt, hardnekkig blijft vasthouden aan de bij velen heersende illusie, dat de Nederlandse vakbeweging strijdbaarder is geworden en dat haar jongste optreden daarvan een symptoom is.

Voor Harmsen is het een uitgemaakte zaak, dat de FNV-top de weg van de klassensamenwerking heeft verlaten om opnieuw (?) die van de klassenstrijd te betreden. Wie het de afgelopen weken heeft gewaagd om van een ander inzicht te getuigen wordt door Harmsen met soms weinig vriendelijke woorden "afgemaakt".

Wanneer Harmsen zich daarbij keert tegen iemand als prof. dr. Ben Sijes, die er (in Hervormd Nederland van 26 februari j.l.) op heeft gewezen, dat "er bij de jongste akties van enig initiatief van de arbeiders geen sprake was, dat het zélf handelen van hen werd onderdrukt en dat de akties van bovenaf werden geleid", dan betoont hij (Harmsen) tegenover een kollega hoogleraar of ex-hoogleraar nog de nodige voorzichtigheid. Hij noemt de opmerking van Sijes slechts "onbegrijpelijk". Wanneer hij zich keert tegen een weekbladjournalist als Viktor Vrooland dan is Harmsens toon een tikkel-

tje anders. Het heet dan dat deze "bij herhaling veel onzin over de vakbeweging ten beste geeft".

Om dat te "bewijzen" citeert Harmsen enkele regels uit een artikel dat Vrooland in "De Nieuwe Linie" van 16 februari publiceerde. Vrooland stelde daarin, dat de FNV-top "de staking niet meer als een strijdinstrument" ziet, "maar als een mogelijkheid om stoom af te blazen". Vrooland schreef voorts aan de vakbeweging politieke bedoelingen toe. Over dat laatste verschillen ook wij grondig met Vrooland van mening; Maar het doet nogal *hautain* aan om het door Harmsen als "nonsens voor wie de feiten kent" te horen karakteriseren, wanneer men er op let met welk een minachting Harmsen zélf over de feiten heenstapt, vooral over die welke Vrooland niet op 16, maar al op 9 februari in een ander artikel in "De Nieuwe Linie" naar voren bracht. Over *die* feiten en over *dat* artikel zwijgt Harmsen wijzselijk, zoals hij er óók over zwijgt dat behalve Vrooland tevens anderen, bijvoorbeeld de economische redakteur van "Vrij Nederland", over "stoom afblazen" hebben geschreven.

Dat Harmsen het "onbegrijpelijk" noemt dat iemand over "van bovenaf geleide" stakingen schrijft, komt ons op onze beurt onbegrijpelijk voor en wel om deze reden, dat Harmsen zelf in zijn bewuste artikel in "De Groene" op niet weinig plaatsen aantoot, dát inderdaad de stakingen door de leiding strak in de hand werden gehouden, voorbereid en naar een zorgvuldig en doordacht plan werden georganiseerd.

"Dacht Sijes werkelijk", zo vraagt Harmsen, "dat wanneer overal naar eigen inzicht door arbeiders gestaakt wordt, dit tot een maximaal resultaat... had geleid?" Blijkbaar zijn Harmsen *die* gevallen - bepaald niet zo weinig in getal en ook in Nederland - waarin arbeiders die naar hún eigen inzicht handelden de zege boekten, volslagen onbekend gebleven. Hij let er schijnbaar niet op in zijn - bepaald niet wetenschappelijke - ijver, om de vakbondsmythe ten koste van alles te verdedigen dan wel nieuw leven in te blazen. En dan laten we de nauw verholen minachting waarmee Harmsen aan het inzicht van de arbeiders nauwelijks enige waarde toekent vergeleken met de inzichten der "centrale leiding" nog maar buiten beschouwing, hoe karakteristiek dat alles ook voor Harmsens denkbeelden en optreden moge zijn.

Van de onbekendheid van Harmsen met de feiten willen we echter nog wel een staaltje noemen. We bedoelen zijn opmerking dat "vooral Amerikaanse onderzoekingen leren dat weinig of niet georganiseerde ongeschoolde arbeiders veel minder staken dan georganiseerde geschoolden 1), maar dat zich onder hen een veel hoger ziekteverzuim voordoet, meer wisseling van baas en meer sabotage van het productieproces." Ervan afgezien dat een auteur als de ook aan onze lezers bekende John Zerzan in voortreffelijke studies heeft aangetoond, dat dit absentisme moet worden gezien als een vorm van klassenstrijd, niet slechts tegen het ondernemersdom, maar ook en tegelijkertijd tegen de met de ondernemers samenwerkende bonden, leren de Amerikaanse *feiten*, dat de ongeorganiseerde arbeiders in de Verenigde Staten, als het op staken aankomt, van wanten weten. Daarvan getuigden in de jaren "50 al de vele "wilde" akties waarop een vooraanstaand blad als de

1) Hoe Harmsen kan praten over "weinig en niet georganiseerde ongeschoolde arbeiders" is ons een raadsel. Of een arbeider is georganiseerd of hij is *niet* georganiseerd. Een "weinig" georganiseerd zijn is natuurlijk een onmogelijkheid.

"Christian Science Monitor" de aandacht vestigde; daarvan getuigen in een meer nabij verleden en in het heden de stakingsakties bij diverse Chrysler-fabrieken in Michigan en de aktie in de gloednieuwe autofabriek te Lordstown. Maar daarvan schijnt Harmsen geen weet te hebben, zoals hij ook geen weet schijnt te hebben van vele andere onofficiële stakingen in de U. S.A. en al evenmin van de *vloed* van buitenlandse literatuur, waarmee *zijn* vakbewegingstheorie van tafel wordt geveegd.

Of is het soms zo, dat Harmsen die literatuur van nul en gener waarde acht? Is het soms zo, dat hij Nederland zo'n groot en belangrijk land acht dat wat dâar gebeurt bepalend zou zijn voor de ontwikkeling van de vakbeweging? Wat zeggen wij? Wat daar *gebeurt*? Als het nog maar zo wás. Het is namelijk niet zo dat Harmsen niet verder kijkt dan de Nederlandse grenzen, hij *kijkt* nauwelijks. Nog maar luttele jaren geleden is het, dat de ongeorganiseerde arbeiders van de Groninger strokartonindustrie - dus op niet zo hêél verre afstand van de universiteit waar hij thans doceert - samen met hun georganiseerde collega's een vakbondsbestuurder als Liefvaart wêghoonden toen hij hún strijd een spaak in het wiel trachtte te steken.

Gebeurde dat soms in die periode, waarvan Harmsen zegt dat de vakbeweging *toen* minder strijdbaar was? Nee, het arbeidersvijandige optreden van Liefvaart geschiedde op een tijdstip dat, volgens Harmsen dan, de vakbeweging zich al weer strijdbaar opstelde.

Met die tijdstippen is het bij Harmsen trouwens toch een vreemde zaak. Tegen het einde van de jaren '60 en in het begin van de jaren '70 zou naar zijn mening de vakbeweging, onder druk van de weer (?) wat strijdbaarder geworden arbeiders een strijdbaarder houding zijn gaan aannemen. Niettemin betoogt ook hij, dat het Paasbestand van 1973 iets was waarmee men de wil tot aktie van de arbeiders zocht te breken. Hoe het dan met de wat strijdbaarder houding van de vakbeweging zat wordt door hem niet opgehelderd. Hij loopt er ook over heen, dat thans, in februari j.l., de arbeiders wilden doorstaken toen de leiding al weer koers zette op het beëindigen van de akties, ofschoon hij dat feit wêl terloops vermeldt.

Voor Harmsen schijnen dergelijke feiten iets anders in te houden dan de voor de hand liggende konklusie dat er tussen bestuurders en leden tegenstellingen bestaan.

Dat de ervaring met het Paasbestand en de daarop gevolgde woede van de arbeiders bepalend is geweest voor het jongste optreden van de vakbeweging, dat kan men - tussen de regels - ook in het stuk van Harmsen lezen. Alleen, het is allerminst zijn bedoeling, dat men er dat uit konkludeert. Want hij ziet het allemaal totaal anders, niet op grond van een analyse, die ook dan respekt zou kunnen afdwingen als men een ander oordeel zou hebben, maar als gevolg daarvan dat hij oogkleppen schijnt te dragen waardoor zijn blik gefixeerd wordt op de dingen zoals zij - volgens het vakbewegingsprookje - zouden *moeten* zijn. "Als het goed is", schrijft hij, "zijn centrale leiding en zeggenschap der leden..... twee onverbrekelijk met elkaar verbonden en elkaar ondersteunende zaken."

Jawel. *Als*. Het doet denken aan dat boek van een Duitse sociaaldemokratische schrijver, die onder de titel "*Als* wij in 1918..." de zogenaamde "fouten" die de SPD in de Duitse Novemberrevolutie zou hebben begaan zorgvuldig op een rijtje zette zonder te onderzoeken waarom de SPD handelde zoals zij deed.

Als. Zeker. *Als* het kapitalisme geen waarde produceerde om meerwaarde te produceren zou het kapitalisme geen kapitalisme zijn en *als* de vakbewe-

ging geen instituut van de burgerlijke maatschappij was dan... dan zou zij geen vakbeweging zijn, zeggen wij. Maar dat vindt Harmsen zo iets als een poging om "de leden tegen de besturen op te zetten". In plaats van de (voor wie ogen heeft om te zien) allerwege zichtbare tegenstelling tussen de vakbondsleden en de vakbondsleiding als een feit te aksepteren, een feit waarvan iedere theoretische analyse dient uit te gaan en dat verklaard moet worden, gaat Harmsen uit van de dingen zoals ze ("als het goed is") zouden moeten zijn om vervolgens vanaf de Martinatoren zijn banbliksems te slingeren naar iedereen, die omtrent de vakbeweging een andere opinie huldigt dan hij en die haar in een ander historisch perspectief ziet dan 't zijne, waarvan hij ten onrechte lijkt te veronderstellen dat het *het* historisch perspectief is.

Harmsen citeert Cees Schelling, die tegenover een verslaggever van NRC-Handelsblad heeft uiteengezet hoeveel moeite het de bestuurders kostte om de vakbondsleden uit te leggen waarom de top veel minder verwenste te gaan dan de basis. Het stemt Harmsen niet tot nadenken, noch is het voorval (naast vele dergelijke feiten) voor hem ook maar de minste aanleiding zich nog eens op zijn opvatting van de vakbewegingstheorie te bezinnen.

Natuurlijk heeft Harmsen gelijk, dat "de wijze waarop... gepoogd werd een centraal geleide en geplande aktie te combineren met inspraak van de leden, nieuw was." Hij heeft er echter - ondanks zijn opmerkingen over het Paasbestand - geen oog voor wat achter die nieuwigheid schuil gaat. Hij beschouwt haar als een *wezenlijke* verandering van het vakbondsop treden en niet als een nieuwe verkooptaktiek, waarmee de vakbeweging zich tracht waar te maken en aan de man te brengen en dat dan op grond juist van haar wezen, een wezen, dat voor het Paasbestand van '73 de verklaring vormt.

Als Harmsen een bestuurder als Wamsteeker citeert, die op 19 februari in het VARA-programma "In de Rooie Haan" verklaard heeft: "We zijn een democratische bond.... We maken niet meer de fouten die we in het verleden wel gemaakt hebben... 1973 is voor ons een les geweest...", enz., dan zegt Harmsen *niet*: je kunt me nog veel meer vertellen. Harmsen zegt *niet*: "Heel het verleden bewijst dat de bond als zodanig allesbehalve democratisch is en de les die jullie hebben geleerd is derhalve alleen deze, dat jullie je er wel voor wachten dat al te duidelijk te laten blijken." Dat zeggen wij, maar Harmsen slikt de woorden van Wamsteeker voor zoete koek en voert ze als bewijs aan voor 't democratisch karakter van de vakbeweging en als bewijs voor de juistheid van zijn zienswijze. Dat om geen andere reden dan dat ook Harmsen de illusies deelt die (sommige) vakbondsbestuurders over zichzelf en hun bond koesteren. De verklaring daarvoor is, menen wij, zijn volstrekt traditionalistische kijk op de arbeidersbeweging als zodanig. Dat verhindert hem te zien, wat vele burgerlijke onderzoekers - vooral in het buitenland - wél gezien hebben. De laatsten hebben zich dan ook beijverd om dat soort illusies waarvan Harmsen het slachtoffer is met een hele reeks van harde feiten en argumenten door te prikken. Ook in Nederland is dit type onderzoekers er wel. Maar men vindt het niet in de kringen van de zogenaamde "maatschappij-kritische vakbeweging" en men moet 't wel met een lantaarntje zoeken. Harmsen behoort er in ieder geval niet toe.

Uit Harmsens uiteenzettingen in "De Groene" krijgt men op een gegeven moment de indruk, dat hij een man als Jan van de Tempel, die in een economisch proefschrift de stelling heeft verkondigd, dat "Machtsuitoefening door... ondernemers en arbeiders een faktor van betekenis is bij de feitelijke en definitieve vorming der prijzen en voor de uiteindelijke verde-

ling van het sociale produkt", als een soort van kampioen van de klassenstrijd beschouwt, in elk geval als iemand, die een ander vakbondsoptreden voorstond, een optreden van vroeger, dat - naar Harmsens oordeel - de vakbeweging tijdelijk verlaten heeft om er thans tot terug te keren. En dat dan uitgerekend een Jan van de Tempel die, samen met de parlementariër Albarða, tot de eerste twee sociaaldemokraten behoorde die door de bourgeoisie waardig werden gekeurd voor een ministerschap. Dat de aangehaalde woorden van Van de Tempel ideeën behelzen die nauw verwant zijn met die van de Amerikaanse ekonoom Galbraith, ideeën waarmee een moderner kapitalisme verdedigd wordt, dat schijnt Harmsen te ontgaan. Misschien ook laat hij het weg omdat het niet in zijn historisch perspectief past, waarvan we hier duidelijk hebben pogen te maken, waarom we het noch historisch vinden, noch een perspectief vinden.

Van de zojuist genoemde John Kenneth Galbraith schreef eens het Amerikaanse weekblad "Saturday Review", dat hij zich met werkelijkheden bezig houdt en niet met sprookjes. Dat is nu net precies wat naar onze mening van Ger Harmsen niet gezegd kan worden.

=====

E E N W A A R G E B E U R D V E R H A A L

Wat hier volgt is een wāār verhaal. Wij hebben het opgetekend uit de mond van een der betrokkenen. Het heeft zich afgespeeld tussen kerstmis 1976 en begin februari 1977, in de periode derhalve waarin de Nederlandse vakbeweging zich voorbereidde op de jongste stakingsakties. De zegsman ervan is ons sinds jaren bekend. Voor de betrouwbaarheid van zijn mededelingen kunnen wij instaan. Om hem voor moeilijkheden te vrijwaren hebben wij zijn naam onvermeld gelaten en de namen van alle andere personen die een rol spelen veranderd. Wij hebben ons ook onthouden van āndere details aan de hand waarvan bepaalde figuren geïdentificeerd zouden kunnen worden. Zo spreken wij bijvoorbeeld van "een bedrijf" en van "de betrokken vakbond" ofschoon wij nauwkeurig weten om wēlk bedrijf en om wēlke vakbond het in deze geschiedenis gaat. Het enige dat wij verklappen willen is, dat de beste vakbond is aangesloten bij het N.V.V. en dat het om een vakbond gaat die in de februaridagen duchtig de trom heeft geroerd en die zich nogal radikaal scheen op te stellen. De geschiedenis luidt als volgt:

Kort voor kerstmis besloot de direktie van een bedrijf ergens in Nederland dat van een bepaalde afdeling, waar acht arbeiders werkzaam waren, er vier zouden moeten afvloeien. Juist voor de feestdagen werden de betrokkenen ervan in kennis gesteld en er werd hun gezegd, dat zij met z'n achten onder elkaar maar moesten uitmaken, welke vier dat dan zouden zijn.

In de gemeente waar het bedrijf gevestigd is woonde een man, die zowel in de plaatselijke afdeling van de P.v.d.A. als in de vakbeweging nog al eens zijn mondje pleegt te roeren. We zullen hem Hans noemen. Op een zaterdag eind vorig jaar kreeg deze Hans bezoek van zijn plaatsgenoot Jan, die hij wel kende. Jan was een van de acht arbeiders, die zojuist te horen hadden gekregen wat of hen boven het hoofd hing.

Hans en Jan spraken met elkaar af, dat Hans de volgende zondag bij

Jan thuis zou komen. De overige kollega's van Jan zouden er dan óók zijn en gezamenlijk zou er dan worden beraadslaagd wat of er te doen stond. Op die bewuste zondagmiddag kwam Hans voor de dag met het ontwerp voor een brief aan de direktie. Daarin werd gezegd, dat de acht betrokkenen met geen enkele afvloeiing akkoord gingen en tegen de voorgestelde ontslagen fel protest aantekenden. Afgesproken werd dat de - goedgekeurde - brief de volgende maandag door minstens twee van de acht persoonlijk aan de direktie ter hand zou worden gesteld. Dat om te voorkomen, dat van die kant de ontvangst van het schrijven zou kunnen worden geloofchend. Er werd ook nog besloten, dat Hans de sekretaris van de betrokken vakbond van een en ander in kennis zou stellen en hem zou aansporen zich terstond met de kwestie te bemoeien.

Nog diezelfde zondag belde Hans vakbondssekretaris Piet op, die hij persoonlijk kende. Hans zei: "Piet, je moet er onmiddellijk werk van maken. Het gaat om de zoveelste aantasting van de werkgelegenheid hier in de omgeving. De vakbeweging en de regionale politici van diverse partijen hebben daarover al hun bezorgdheid geuit. Ik kan voor deze mensen verder totaál niets meer doen dan ik gedaan heb. Het is jullie zaak. Spring er in."

Piet antwoordde: "Ik ben het helemaal met je eens. De bonden waren hier niet over ingelicht. Ik ga er morgen direkt op af."

Drie dagen later vroeg Hans aan Jan of hij al wat van Piet had gehoord of gemerkt. "Nee", zei Jan. "Wel verdraaid", zei Hans en hij belde Piet voor de tweede keer.

"Helaas", zei Piet, "ik was maandag absoluut verhinderd, maar ik doe er wat aan".

Weer een paar dagen later - het was inmiddels al januari - hoorde onze Hans opnieuw van Jan, dat Piet nog altijd taal noch teken had laten horen. Weer belde Hans Piet op: "Hoe zit het nou? Vind je het soms niet belangrijk, dat de vakbeweging voor haar leden in de bres springt? Vind je niet dan de bond voor de belangen van de arbeiders op moet komen? Waarom heb je de boel tot nu toe er bij laten liggen?"

Piet had de nodige - zo op het eerste gehoor erg overtuigend klinkende - verontschuldigen. Maar hij zou er nu toch echt iets aan gaan doen.

Korte tijd later hoorde Hans nogmaals van Jan, dat de acht betrokken arbeiders niets van Piet hadden gehoord. En weer belde Hans de vakbondssekretaris op. 't Werd een wat minder vriendelijk gesprek. Maar het eind ervan was wel, dat Piet zich weer uitputte in beloften.

Aldus verstreek de januarimaand. En de februarimaand. Op zondag 20 maart was de situatie zo, dat Jan en zijn kollega's van vakbondssekretaris Piet nog altijd het eerste levensteken moesten horen. Maar vier van de bewuste arbeiders waren inmiddels wel bij het bedrijf ontslagen.

Toen de betrokken vakbond tijdens de stakingsakties van februari de mond vol had over "verzet", "strijd" en "solidariteit" en het van de daken schreeuwde, dat alleen de vakbeweging een "vuist" kon maken, liep Hans op een goede dag het aktiecentrum van de bewuste bond binnen om eens te kijken hoe de heren bestuurders nu druk bezig waren "de belangen van de arbeiders te behartigen..." Wie zat daar in dat aktiecentrum, samen met enkele andere vakbondsprominenten gewichtig te konfereren? U raadt het lezer: niemand anders dan vakbondssekretaris Piet. Maar hij zat er maar kort. Nauwelijks had Piet onze Hans in het oog gekregen of hij bukte zich naar zijn aktetas vol papieren, stond van de tafel op en zocht een heenkomen. Hans kreeg niet de gelegenheid om ook maar één woord met Piet te wisselen.

Nu wacht Hans op een gelegenheid om de bondsvoorzitter aan te klampen. Hans wil het er niet bij laten zitten. Dat het veel zal helpen gelooft hij niet. Bittere ervaringen hebben hem aardig sceptisch gemaakt. Wat Jan en zijn kollega's van de zaak denken is ons niet bekend. Hans heeft er nog wel een bitter commentaar aan toegevoegd. Hij zei:

"Toen de jongste stakingsaktie was afgelopen hulde de bond zich weer in stilzwijgen. Zo gaat het altijd. Als het in hún belang is hoor je wat van de bestuurders, voor de rest van de tijd laten ze je gewoon barsten. Zo is het altijd. Ik heb het eerder meegemaakt bij een grote en langdurige stakingsaktie. Ik hoorde toen zelf ook tot de stakers. Nauwelijks was het voorbij of je zag of hoorde niets meer. Dácht je dat ze voor óns in beweging waren gekomen in februari? Nou vergeet het maar. Ze kónden niet anders. Dat is alles."

Wie zei daar ook weer, dat de instelling van de vakbeweging zo veranderd was?

=====

VERANTWOORDING VAN DE VOOR "DAAD EN GEDACHTE"

BINNENGEKOMEN GELDELIJKE BIJDRAGEN

(1e kwartaal 1977)

A. te G. f 11,25; A.C. te d. H. f 30.-; A. v. A. te H. f 30.-; B. v. B. te M. f 5.-; C.R. te H. f 15.-; C.J.B. te A. f 31,50; H.H. v. D. te U. f 25.-; R.D. te B. f 10.-; A. v. H. te A. f 32,50; T. d. J. te A. f 50.-; C.C.J.K. te N. f 20.-; H.K. te B. f 15.-; H.L. te Z. f 10.-; A. v.d. H. te N. f 35.-; J.J. v. M. te H. f 25.-; H.M. te F. f 35.-; K.N. te B. f 20.-; A.H.J.H.O. te W. f 20.-; A.J.S. te A. f 20.-; J.S. te B. f 15.-; J.A. v.d. V. te L. f 15.-; N.V. te N. f 15.-; J.M.C. d. W. te U. f 50.-; H.J.W. te A. f 35.-; P.J.A.M.R. te H. f 20.-; J.P.P.M. v.d. Z. te 's Gr. f 30.-; C.J. de P. te D. f 100.-; P.K. te D. f 17.-; K.H. te G. f 40.-. Totaal f 797,25.

=====

KORREKTIE.

In het vorige nummer van "Daad en Gedachte" (nummer 3 van maart 1977) zijn op pagina 11 helaas twee regels door elkaar gedrukt. Dit is veroorzaakt door een onoplettendheid van onszelf en we bieden daarvoor onze verontschuldigen aan. We laten nu de hele zin uit dat artikel nog even volgen, zodat de lezer er toch nog uit kan komen. De gehele zin luidt als volgt:

"Van oudsher vormen zij in Frankrijk het middel om de arbeiders stoom te laten afblazen en tegelijkertijd hun aandacht te richten op politieke leuzen en doeleinden. Hoe langer hoe meer komt het voor dat in dergelijke demonstratieve optochten leuzen worden meegevoerd die volkomen in strijd zijn met de officiële leuzen van de vakbewegingsbureaucratie."